

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕАТРУ, КІНО І
ТЕЛЕБАЧЕННЯ ІМЕНІ І. К. КАРПЕНКА-КАРОГО

Факультет театрального мистецтва
Кафедра організації театральної справи імені І. Д. Безгіна

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
на тему
«ПРОДЮСУВАННЯ ЦИРКОВИХ ПРОГРАМ В СУЧАСНИХ УМОВАХ
ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД»

Студента IV курсу денної форми
навчання
факультету театрального мистецтва
спеціальності 026 - «Сценічне
мистецтво»
освітньо-професійної програми
«Організація
театральної справи»
Нікуліна Віктора Вікторовича

Науковий керівник: професор, кандидат
мистецтвознавства, академік НАМУ,
заслужений діяч мистецтв України
Безгін Олексій Ігорович

Київ 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО - МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОДЮСУВАННЯ ЦИРКОВИХ ПРОГРАМ	8
1.1. Сутність та функції продюсування у сфері циркового мистецтва	8
1.2. Сучасний цирк як індустрія розваг: тенденції та виклики	14
1.3. Аналіз наукової літератури та підходів до продюсування циркових програм	17
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПРАКТИКИ ТА ПРОДЮСУВАННЯ ЦИРКОВИХ ПРОГРАМ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ.....	21
2.1. Особливості створення циркової програми.....	21
2.2. Продюсування циркових програм в Україні	26
2.3. Особливості практики та продюсування Європи.	34
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПРОДЮСУВАННЯ ЦИРКОВИХ ПРОГРАМ НА ПРИКЛАДІ ЕСТОНІЇ.....	40
3.1. Стан та специфіка розвитку циркового мистецтва в країнах Естонії ...	40
3.2. Організація діяльності циркових колективів та цирків-шапіто в Естонії	45
3.3. Проблеми, перспективи та сучасні тенденції продюсування циркових програм в Естонії	50
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена суттєвими трансформаціями, що відбуваються у сфері культури, мистецтва та індустрії розваг у ХХІ столітті. У сучасних умовах циркове мистецтво перестає бути виключно традиційною формою видовищної діяльності та поступово перетворюється на багатофункціональний культурний продукт, який поєднує творчі, комунікаційні, економічні та управлінські складові. Глобалізаційні процеси, цифровізація культурного простору, розвиток креативних індустрій та зміна запитів аудиторії суттєво впливають на функціонування циркової сфери, що зумовлює необхідність нових підходів до організації та продюсування циркових програм.

Сучасний цирк сьогодні виступає не лише формою розважального мистецтва, але й важливим елементом культурної дипломатії, міжнародної економіки та культурного обміну. У багатьох країнах світу циркове мистецтво активно інтегрується у систему креативних індустрій, демонструючи здатність адаптуватися до нових соціокультурних умов. Особливо помітною є тенденція до синтезу циркового мистецтва з театром, хореографією, музикою, мультимедійними технологіями та візуальними ефектами. У результаті циркові програми набувають ознак масштабних мистецьких проєктів, створення яких потребує професійного продюсування, ефективного менеджменту та стратегічного планування.

Актуальність теми також визначається тим, що сучасні циркові програми функціонують в умовах високої конкуренції на ринку розваг. Глядач стає більш вимогливим до якості видовищного продукту, рівня організації, технічного забезпечення та художньої концепції програм. Саме тому продюсерська діяльність у сфері циркового мистецтва відіграє ключову роль у забезпеченні успішної реалізації творчих проєктів. Продюсер у сучасному цирку виконує не лише організаційну чи фінансову функцію, а й

бере участь у формуванні художньої концепції, просуванні продукту, залученні інвестицій, організації гастрольної діяльності та створенні конкурентоспроможного культурного продукту.

Важливим фактором актуальності дослідження є активний розвиток міжнародного циркового ринку. Провідні світові циркові компанії демонструють нові моделі організації діяльності, які поєднують мистецьку складову із сучасними бізнес-підходами. Особливий інтерес становить досвід таких відомих циркових компаній, як Cirque du Soleil, що стали прикладом успішного поєднання творчості, менеджменту та маркетингових стратегій. Досвід світових циркових брендів свідчить про те, що ефективне продюсування є необхідною умовою успішного функціонування циркових програм у сучасному культурному просторі.

Водночас в Україні циркове мистецтво перебуває у стані трансформації. Сучасні соціально-економічні умови, зміни у системі фінансування культури, розвиток незалежних творчих ініціатив та зростання ролі приватного сектору формують нові умови функціонування циркової галузі. У цих умовах виникає потреба у вдосконаленні організаційно-управлінських механізмів, пошуку нових моделей продюсування та адаптації міжнародного досвіду до українських реалій.

Особливого значення набуває дослідження європейського досвіду продюсування циркових програм, зокрема практики країн Балтії. Незважаючи на відносно невеликі масштаби культурного ринку, країни Балтії демонструють ефективні підходи до розвитку сучасного циркового мистецтва, підтримки творчих ініціатив та інтеграції цирку у міжнародний культурний простір. У цьому контексті значний науковий та практичний інтерес становить досвід Естонії, яка активно розвиває сучасне циркове мистецтво, підтримує незалежні циркові колективи та використовує сучасні моделі культурного менеджменту.

Актуальність дослідження також пов'язана з недостатнім рівнем наукової розробленості проблематики продюсування циркових програм.

Незважаючи на наявність окремих наукових праць, питання організації продюсерської діяльності у сфері циркового мистецтва все ще залишається недостатньо дослідженим. Особливо це стосується аналізу сучасних міжнародних моделей продюсування, специфіки функціонування цирків-шапіто, а також регіональних особливостей розвитку циркового мистецтва.

Крім того, сучасні умови розвитку культури потребують формування нових підходів до управління мистецькими проектами. У сфері циркового мистецтва це пов'язано із необхідністю пошуку ефективних моделей фінансування, розвитку гастрольної діяльності, використання сучасних маркетингових інструментів та впровадження цифрових технологій у процес створення і просування циркових програм.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі особливостей продюсування циркових програм у сучасних умовах на основі вітчизняного та зарубіжного досвіду, а також визначенні перспектив розвитку продюсерської діяльності у сфері циркового мистецтва на прикладі Естонії.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання дослідження:

- дослідити сутність та функції продюсування у сфері циркового мистецтва;
- визначити сучасні тенденції розвитку циркової індустрії;
- проаналізувати наукові підходи до продюсування циркових програм;
- охарактеризувати особливості практики створення та організації циркових програм;
- дослідити сучасний стан продюсування циркових програм в Україні;
- проаналізувати світовий досвід продюсування циркових програм на прикладі Естонії;
- визначити специфіку розвитку циркового мистецтва в Естонії;
- дослідити особливості організації діяльності циркових колективів і цирків-шапіто в Естонії;

- визначити проблеми та перспективи розвитку продюсування циркових програм в Естонії.

Об'єктом дослідження є процес організації та функціонування циркових програм у сучасній індустрії розваг.

Предметом дослідження є особливості продюсування циркових програм, механізми їх організації та реалізації, а також практичний досвід продюсерської діяльності у сфері циркового мистецтва на прикладі України та Естонії.

Теоретичною основою дослідження стали наукові праці українських та зарубіжних дослідників у сфері культурології, мистецтвознавства, менеджменту культури, продюсерської діяльності та циркового мистецтва. У процесі роботи було використано наукові публікації, матеріали міжнародних культурних організацій, інформаційні ресурси, а також практичні матеріали щодо діяльності сучасних циркових компаній.

Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових і спеціальних методів. Метод аналізу та синтезу використано для дослідження теоретичних підходів до продюсування циркових програм та узагальнення наукових положень. Системно-структурний метод застосовано для дослідження циркової програми як комплексного мистецького проєкту. Історичний метод дав можливість простежити розвиток циркового мистецтва та еволюцію підходів до організації циркової діяльності. Порівняльний метод використано для зіставлення українського та зарубіжного досвіду продюсування циркових програм. Описовий та узагальнюючий методи застосовано для формування висновків і визначення перспектив розвитку продюсерської діяльності у сфері циркового мистецтва.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання матеріалів дослідження у сфері культурного менеджменту, продюсерської діяльності, організації циркових програм та підготовки фахівців у галузі культури і мистецтва. Результати роботи можуть бути

використані під час розробки культурних проєктів, удосконалення організаційних механізмів діяльності циркових колективів, а також у навчальному процесі закладів вищої освіти.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

Перший розділ присвячений теоретико-методологічним засадам продюсування циркових програм. У розділі визначено сутність та функції продюсування у сфері циркового мистецтва, проаналізовано сучасні тенденції розвитку циркової індустрії, а також розглянуто основні наукові підходи до дослідження продюсерської діяльності у сфері циркового мистецтва.

Другий розділ присвячений особливостям практики та продюсування циркових програм в Україні та світі. У розділі досліджено особливості створення та організації циркових програм, проаналізовано сучасний стан продюсування в Україні, а також розглянуто світовий досвід і сучасні моделі організації циркової діяльності.

Третій розділ присвячений дослідженню особливостей практики та продюсування циркових програм на прикладі Естонії. У розділі проаналізовано стан розвитку циркового мистецтва в Естонії, особливості діяльності циркових колективів та цирків-шапіто, а також визначено основні проблеми, перспективи та сучасні тенденції розвитку продюсування циркових програм в естонському культурному просторі.

Таким чином, дослідження особливостей продюсування циркових програм є актуальним як у теоретичному, так і у практичному аспектах. Вивчення сучасних моделей організації циркової діяльності, аналіз міжнародного досвіду та дослідження естонської практики дозволяють визначити перспективні напрями розвитку продюсерської діяльності у сфері циркового мистецтва та можливості їх адаптації до сучасних українських умов.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО - МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОДЮСУВАННЯ ЦИРКОВИХ ПРОГРАМ

1.1. Сутність та функції продюсування у сфері циркового мистецтва

Продюсування у сфері циркового мистецтва в сучасних умовах виступає складним багаторівневим процесом, який поєднує управлінські, економічні, творчі, комунікаційні та організаційні аспекти діяльності. Воно є невід'ємною складовою функціонування циркової індустрії як частини креативної економіки та сучасної індустрії розваг. У ХХІ столітті циркове мистецтво поступово трансформується із традиційної форми видовищної діяльності у сучасний багатофункціональний культурний продукт, який поєднує елементи театру, музики, хореографії, акробатики, сценографії та мультимедійних технологій. У зв'язку з цим продюсерська діяльність набуває особливого значення, оскільки саме вона забезпечує ефективне поєднання творчої ідеї, організаційних ресурсів та економічної доцільності.

Циркове мистецтво традиційно розглядається як синтетичний вид мистецтва, що поєднує різноманітні жанри та художні засоби задля створення цілісного видовищного продукту [18]. Особливість цирку полягає у високому рівні емоційного впливу на аудиторію, використанні складних трюкових елементів та створенні атмосфери видовищності. На думку дослідників, сучасний цирк виходить за межі класичних уявлень про циркове мистецтво та дедалі більше інтегрується у сферу шоу-бізнесу й культурної індустрії [15, С. 71-73].

Сучасний цирк функціонує не лише як мистецьке явище, а і як окремий сектор економічної діяльності, орієнтований на потреби ринку культурних послуг та глядацький попит. У цих умовах виникає потреба у професійному продюсуванні, здатному забезпечити ефективну організацію циркової програми та її конкурентоспроможність у сфері індустрії розваг. Як зазначає І. Львова, продюсерська діяльність у цирковій сфері передбачає поєднання

творчих і комерційних підходів до створення видовищного продукту [11, С. 118-120].

У науковій літературі продюсування визначається як комплексна діяльність, спрямована на створення, фінансування, організацію, управління та просування мистецького продукту. У сфері циркового мистецтва продюсування охоплює весь життєвий цикл циркової програми - від формування творчої ідеї до реалізації готового шоу та його просування на ринку культурних послуг. Продюсер у цьому процесі виконує роль координатора, організатора та стратегічного менеджера, який забезпечує взаємодію між творчою командою, технічним персоналом, фінансовими партнерами та аудиторією.

Сутність продюсування циркових програм полягає у створенні конкурентоспроможного культурного продукту, здатного поєднати художню цінність із комерційною ефективністю. Цей процес передбачає інтеграцію творчих ідей, сучасних технологій, маркетингових стратегій та ефективних управлінських рішень. Сучасні дослідники наголошують, що трансформація циркового мистецтва відбувається під впливом глобалізації, цифровізації та розвитку креативних індустрій, що змінює традиційні підходи до організації циркової діяльності [8, С. 42-45].

Функції продюсування у сфері циркового мистецтва є комплексними та взаємопов'язаними, організаційна функція полягає у плануванні, координації та контролі всіх етапів створення циркової програми. Продюсер забезпечує формування творчої команди, організацію репетиційного процесу, взаємодію між учасниками проєкту та дотримання встановлених термінів реалізації шоу. Ефективна організація дозволяє забезпечити цілісність творчого процесу та досягти високого рівня постановки циркової програми [140, С. 88-90].

Особливістю продюсування у сфері циркового мистецтва є високий рівень технічної складності та відповідальності. Циркові вистави базуються на виконанні складних акробатичних трюків, використанні спеціального

обладнання, сценічних конструкцій та технічних ефектів. Це вимагає забезпечення високого рівня безпеки, професійної підготовки артистів і технічного персоналу, а також ретельного планування всіх етапів створення шоу [20]. У сучасному цирковому мистецтві технічна складова стає невід'ємною частиною художньої концепції вистави, оскільки використання світлових ефектів, мультимедійних проєкцій, автоматизованих конструкцій та спеціального сценічного обладнання значно розширює можливості створення видовищного продукту [11, с. 118-120]. Саме тому продюсер повинен володіти не лише управлінськими навичками, але й розумінням технічних особливостей циркового виробництва. Вагомим аспектом діяльності продюсера є організація безпечних умов праці для артистів. Циркове мистецтво належить до видів сценічної діяльності з підвищеним рівнем ризику, оскільки виконання акробатичних номерів, повітряних трюків та еквілібристики пов'язане з небезпекою травматизму [6, С. 91-93]. У зв'язку з цим продюсерська діяльність охоплює контроль за технічним станом обладнання, дотриманням правил безпеки, організацією репетиційного процесу та медичним супроводом артистів. У сучасних циркових компаніях значна увага приділяється страхуванню учасників шоу та технічній перевірці сценічних конструкцій перед кожним виступом.

Крім технічного аспекту, важливим елементом продюсування є художня концепція циркової програми. На відміну від традиційного цирку, сучасні шоу дедалі частіше мають цілісну драматургічну структуру, сюжетну лінію та єдину стилістичну концепцію. Це особливо характерно для сучасного театралізованого цирку, який поєднує елементи театру, перформансу та мультимедійного мистецтва. У таких умовах продюсер бере безпосередню участь у формуванні художньої концепції шоу та визначенні його творчої стратегії. Дослідники зазначають, що сучасний цирк поступово трансформується із суто розважального жанру у складний художній продукт, орієнтований на емоційний і психологічний вплив на глядача [14, С. 68-70]. Креативна функція пов'язана зі створенням художньої концепції циркової

програми. Продюсер бере участь у розробці сценарію, формуванні стилістики шоу, визначенні його драматургічної структури та художнього образу. У сучасному цирковому мистецтві особливого значення набуває створення оригінального концептуального продукту, здатного зацікавити аудиторію та виділитися серед конкурентів.

Істотне значення має і режисерсько-постановчий аспект продюсування циркових програм. Продюсер спільно з режисером визначає композиційну побудову шоу, послідовність номерів, візуальний стиль та музичне оформлення. Саме від ефективності взаємодії продюсера і режисера залежить цілісність циркової програми та її конкурентоспроможність на ринку культурних послуг [11, С. 121-122]. У сучасних циркових постановках активно використовуються елементи театральної драматургії, кінематографічні прийоми монтажу, спецефекти та інтерактивні форми взаємодії з аудиторією, що вимагає від продюсера комплексного підходу до організації творчого процесу.

Одним із ключових аспектів продюсерської діяльності є управління творчим процесом. Продюсер координує роботу режисерів, постановників, артистів, хореографів, композиторів, дизайнерів костюмів та технічних фахівців. Саме завдяки ефективній взаємодії між усіма учасниками творчого процесу стає можливим створення цілісного видовищного продукту високого художнього рівня. У сучасному цирковому мистецтві особливого значення набуває командна форма організації роботи, оскільки масштабні шоу потребують одночасної участі великої кількості фахівців різних напрямів. Суттєвим елементом продюсування є кадрова політика та формування творчого колективу. Продюсер здійснює підбір артистів відповідно до концепції шоу, організовує кастинги, укладає контракти та забезпечує професійний розвиток учасників програми. У міжнародній практиці поширеним є залучення артистів із різних країн, що сприяє культурному обміну та формуванню унікального стилю циркового шоу [13, С. 132-134].

Водночас така практика потребує належної координації та врахування міжкультурних особливостей у роботі колективу.

Важливу роль у сучасному продюсуванні циркових програм відіграє економічний компонент. Організація циркового шоу потребує значних фінансових ресурсів, пов'язаних із виробництвом декорацій, закупівлею обладнання, оплатою праці артистів, орендою майданчиків та проведенням рекламної кампанії. У зв'язку з цим продюсер виконує функцію фінансового менеджера, який відповідає за формування бюджету, пошук інвесторів та контроль за використанням фінансових ресурсів [6, С. 103-105]. У сучасних умовах циркові компанії активно використовують механізми спонсорства, грантової підтримки та партнерських програм для забезпечення фінансової стабільності проєктів. Економічна ефективність циркової діяльності значною мірою залежить від здатності продюсера адаптувати шоу до ринкових умов і потреб аудиторії. Фінансова функція передбачає формування бюджету проєкту, пошук джерел фінансування, залучення інвестицій та контроль витрат. У сучасних умовах циркові компанії часто функціонують як комерційні структури, тому фінансова ефективність є одним із ключових факторів успішної діяльності. Продюсер повинен забезпечити баланс між творчими потребами проєкту та його економічною доцільністю. Сучасний цирк функціонує в умовах високої конкуренції з боку кіноіндустрії, телебачення та цифрових платформ, що змушує продюсерів постійно вдосконалювати формати шоу та впроваджувати інноваційні рішення [9, С. 14-17]. Саме тому продюсерська діяльність сьогодні поєднує творчі й комерційні механізми управління культурним продуктом.

Особливого значення набуває маркетингова складова продюсерської діяльності. У сучасних умовах конкуренції на ринку розваг циркові програми повинні активно використовувати маркетингові інструменти для привернення уваги аудиторії. Це передбачає аналіз цільової аудиторії, формування бренду циркового шоу, проведення рекламних кампаній, використання соціальних мереж та цифрових платформ для просування

культурного продукту. У сучасній культурній індустрії бренд циркового шоу виступає важливим чинником його комерційного успіху та впізнаваності серед глядачів. Маркетингова функція полягає у просуванні циркової програми на ринку культурних послуг. Вона включає дослідження глядацької аудиторії, формування рекламної стратегії, просування бренду шоу та організацію комунікаційної кампанії. Сучасне продюсування неможливе без використання цифрового маркетингу, соціальних мереж та онлайн-платформ.

Важливу роль у цьому процесі відіграє PR-діяльність, яка забезпечує формування позитивного іміджу циркової програми та підтримання інтересу аудиторії. Сучасні циркові компанії активно використовують медіакомунікації, відеоконтент, інтерактивні формати та онлайн-платформи для популяризації своїх проєктів. На думку І. Львової, ефективна PR-стратегія є необхідною умовою успішного функціонування циркового шоу в умовах сучасного інформаційного простору [12, С. 122-124]. Використання соціальних мереж дозволяє не лише рекламувати циркові програми, але й підтримувати постійний контакт із аудиторією, формувати лояльність глядачів та розширювати міжнародну популярність циркового бренду.

Комунікативна функція забезпечує ефективну взаємодію між усіма учасниками творчого процесу. Продюсер виступає посередником між творчою групою, технічним персоналом, партнерами, інвесторами та аудиторією. Саме від рівня комунікації значною мірою залежить ефективність реалізації циркового проєкту.

Інноваційна функція полягає у впровадженні новітніх технологій і сучасних підходів до створення циркових програм. Сучасні циркові шоу активно використовують мультимедійні ефекти, цифрові технології, інтерактивні рішення та нові формати взаємодії з аудиторією. Це дозволяє зробити циркові програми більш видовищними та конкурентоспроможними.

Соціокультурна функція продюсування полягає у формуванні культурних цінностей та розвитку сучасного мистецького простору. Циркове мистецтво виконує важливу соціальну роль, сприяючи розвитку естетичного

сприйняття, популяризації культури та формуванню культурної ідентичності суспільства.

Не менш перспективним напрямом продюсерської діяльності є організація гастрольної діяльності циркових колективів. Гастролю забезпечують розширення аудиторії, популяризацію циркового мистецтва та фінансову стабільність творчих проєктів. Водночас організація гастрольних турів потребує вирішення складних логістичних, фінансових та технічних питань, пов'язаних із транспортуванням обладнання, оформленням дозвільної документації та адаптацією шоу до різних сценічних майданчиків [8, с. 52-54].

У сучасних умовах особливого значення набуває міжнародний аспект продюсерської діяльності. Багато циркових компаній працюють у форматі міжнародних гастролей, співпрацюють із закордонними партнерами та інтегруються у світовий культурний простір. Це потребує від продюсера знань міжнародного культурного менеджменту, особливостей міжкультурної комунікації та сучасних тенденцій розвитку світової індустрії розваг.

Отже, продюсування у сфері циркового мистецтва є складною комплексною діяльністю, що поєднує творчі, організаційні, фінансові, маркетингові та комунікаційні аспекти. У сучасних умовах воно виступає важливим механізмом створення конкурентоспроможного культурного продукту та забезпечення ефективного функціонування циркової індустрії. Розвиток сучасного циркового мистецтва, інтеграція новітніх технологій та посилення конкуренції на ринку розваг зумовлюють необхідність подальшого вдосконалення продюсерської діяльності та формування нових моделей управління цирковими програмами.

1.2. Сучасний цирк як індустрія розваг: тенденції та виклики

Сучасний цирк у XXI столітті зазнав кардинальних трансформацій, перетворившись із традиційного виду сценічного мистецтва на повноцінний

сегмент глобальної індустрії розваг та креативної економіки. Цей процес є частиною загальної культурної еволюції, яка характеризується комерціалізацією мистецтва, розвитком цифрових технологій та зміною запитів аудиторії. У сучасних умовах циркове мистецтво дедалі частіше розглядається як інтегрований культурний продукт, що поєднує естетичну, розважальну та економічну функції.

Цирк як явище культури є синтетичним мистецтвом, що поєднує елементи театру, музики, хореографії, акробатики, пантоміми та сучасних візуальних технологій. Така багат шаровість дозволяє формувати унікальний видовищний продукт, який має високий рівень емоційного впливу на глядача [21].

У науковій літературі підкреслюється, що сучасний цирк уже не може розглядатися виключно як мистецьке явище. Він функціонує як частина індустрії розваг, де діють ринкові механізми, конкуренція та комерційні принципи. Циркові програми створюються з урахуванням глядацького попиту, маркетингових стратегій та економічної ефективності [18, С. 69-71].

Однією з ключових характеристик сучасного цирку є його інтеграція у сферу креативних індустрій. Креативна економіка передбачає виробництво культурного продукту, що має як художню, так і комерційну цінність. У цьому контексті циркове мистецтво стає частиною глобального ринку розваг, де важливу роль відіграють брендинг, продюсування та інноваційні технології.

Сучасні циркові компанії все частіше працюють як бізнес-структури, орієнтовані на прибуток та міжнародну експансію. Прикладом такої моделі є великі циркові бренди, які функціонують у форматі глобальних шоу-проектів, що гастролюють різними країнами світу. Це свідчить про трансформацію цирку в транснаціональну індустрію розваг.

Важливою тенденцією є розвиток так званого *contemporary circus* (сучасного або нового цирку). Цей напрям відмовляється від класичних циркових елементів, зокрема використання тварин, та зосереджується на

художній концепції, драматургії та емоційному змісті вистави. У центрі уваги знаходиться не трюк як такий, а цілісна художня історія, що поєднує різні види мистецтва [19, С. 72-74].

Цей підхід наближає цирк до театрального мистецтва, створюючи новий тип сценічної вистави, де важливу роль відіграють сюжет, емоційний стан глядача та художня концепція. У результаті цирк перестає бути набором окремих номерів і перетворюється на цілісний перформативний продукт.

Ще однією важливою тенденцією є активне впровадження цифрових технологій у циркове мистецтво. Сучасні циркові постановки використовують світлодіодні екрани, 3D-проекції, лазерні ефекти, інтерактивні сцени та комп'ютерну графіку. Це дозволяє створювати масштабні візуальні шоу, які значно підвищують рівень видовищності та залучення глядача.

Технологізація цирку є відповіддю на зміну культурного споживання. Сучасний глядач звик до високоякісного цифрового контенту, тому циркові програми змушені конкурувати не лише з театром, але й з кіноіндустрією, відеоіграми та стрімінговими платформами [11, С. 165-172].

Глобалізаційні процеси також суттєво впливають на розвиток циркового мистецтва. Сучасний цирк є мобільною формою культури, яка легко адаптується до різних країн і культурних контекстів. Міжнародні фестивалі, гастрольні тури та копродукції сприяють обміну досвідом і формуванню глобальних циркових стандартів.

Водночас розвиток сучасного цирку супроводжується низкою серйозних викликів. Одним із найбільш дискусійних є етична проблема використання тварин у циркових виставах. У багатьох країнах світу запроваджуються законодавчі обмеження або повна заборона таких практик, що змушує циркові компанії змінювати свої традиційні моделі діяльності [5, С. 132-134].

Ще одним викликом є посилення конкуренції на ринку розваг. Сучасна аудиторія має доступ до величезної кількості цифрового контенту, включаючи кіно, серіали, відеоігри та онлайн-платформи. Це значно

ускладнює залучення глядача до циркових вистав і вимагає постійного підвищення якості шоу-продукту.

Економічні труднощі також є важливим фактором, що впливає на розвиток циркової індустрії. Створення сучасних циркових програм потребує значних фінансових ресурсів, пов'язаних із технічним оснащенням, сценографією, оплатою праці артистів та маркетингом. У багатьох випадках циркові проекти залежать від приватних інвестицій або спонсорської підтримки [14, С. 183-185].

Окремо слід зазначити зміну ролі продюсування у цирковій сфері. Сьогодні продюсер стає ключовою фігурою, яка поєднує творчі, фінансові та організаційні функції. Саме він визначає концепцію шоу, забезпечує його фінансування, організовує виробничий процес та відповідає за просування продукту на ринку.

Таким чином, сучасний цирк як індустрія розваг перебуває у стані постійної трансформації. Його розвиток визначається взаємодією трьох основних процесів: театралізації, технологізації та комерціалізації. Водночас циркова індустрія стикається з низкою викликів - етичних, економічних та конкурентних, які потребують нових управлінських підходів та інноваційних рішень.

1.3. Аналіз наукової літератури та підходів до продюсування циркових програм

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що проблема продюсування циркових програм у сучасній науці є порівняно новим та недостатньо дослідженим напрямом. Це пояснюється тим, що циркове мистецтво тривалий час розглядалося переважно як окремий вид сценічного мистецтва, а не як складова культурної індустрії та шоу-бізнесу. У сучасних умовах циркова діяльність дедалі більше інтегрується у сферу креативних індустрій,

що обумовлює необхідність наукового осмислення механізмів продюсування циркових програм, управління творчими процесами та функціонування циркового продукту в ринковому середовищі.

У вітчизняній науковій літературі питання циркового мистецтва досліджуються переважно у межах мистецтвознавства, культурології, режисури та менеджменту соціокультурної діяльності. Значний внесок у дослідження сучасного циркового мистецтва зробили праці Г. Погребняк, І. Львової, Ю. Романенкової, В. Корнієнка, О. Ільницької та інших науковців. Їхні дослідження створюють теоретичне підґрунтя для формування наукових підходів до продюсування циркових програм.

Одним із ключових напрямів дослідження є розуміння циркового мистецтва як складного синтетичного явища. На думку Г. Погребняк, сучасний цирк поєднує елементи театру, музики, хореографії, акробатики та аудіовізуального мистецтва, що формує багатовимірний видовищний продукт [17, С. 114-118]. Дослідниця наголошує, що сучасна циркова постановка вже не обмежується демонстрацією трюків, а набуває ознак комплексного театралізованого шоу, яке потребує складної організаційної та продюсерської роботи.

У цьому контексті важливого значення набуває проблема взаємозв'язку режисури та продюсування циркових програм. У наукових працях підкреслюється, що режисер і продюсер у сучасному цирковому проєкті фактично формують єдину систему управління творчим процесом. Продюсер забезпечує фінансову, організаційну та маркетингову підтримку проєкту, тоді як режисер відповідає за художню концепцію та сценічне втілення вистави. Такий підхід дозволяє забезпечити поєднання творчої цінності та комерційної ефективності циркового продукту [1, С. 54-57].

Особливу увагу сучасні дослідники приділяють трансформації циркового мистецтва під впливом глобалізації та розвитку індустрії розваг. У працях В. Корнієнка зазначається, що сучасний цирк функціонує в умовах жорсткої конкуренції на ринку культурних послуг, а тому потребує

ефективного менеджменту, брендингу та маркетингових стратегій [10, С. 132-134]. Автор підкреслює, що розвиток циркової індустрії безпосередньо залежить від здатності адаптуватися до сучасних технологічних і соціокультурних змін.

У дослідженнях сучасного цирку значна увага приділяється феномену «нового цирку» (*contemporary circus*). Дослідники наголошують, що новий цирк відмовляється від традиційних форм демонстрації номерів і орієнтується на створення сюжетних театралізованих вистав із глибоким емоційним змістом. Такі постановки часто поєднують елементи драматичного театру, пантоміми, хореографії та мультимедійних технологій. Ю. Романенкова зазначає, що сучасний цирк дедалі більше перетворюється на простір соціальної та культурної комунікації, де важливу роль відіграє взаємодія з аудиторією та формування нових культурних сенсів.

Наукові праці також акцентують увагу на економічних аспектах продюсування циркових програм. Сучасний цирк розглядається не лише як мистецтво, але і як специфічний культурний продукт, який функціонує в умовах ринку. Це означає, що продюсер повинен враховувати не лише художню складову проєкту, а й економічні фактори - рентабельність, фінансування, залучення інвестицій, формування бренду та рекламну стратегію. Як зазначає І. Львова, ефективне продюсування циркового шоу передбачає використання сучасних PR-технологій, маркетингових інструментів і цифрових комунікацій.

Важливим напрямом досліджень є також вивчення управлінських аспектів діяльності циркових установ. У наукових працях підкреслюється, що сучасна циркова індустрія потребує професійного менеджменту, який забезпечує координацію творчих, технічних і фінансових процесів. Продюсер у цьому контексті виступає не лише організатором творчого процесу, але й управлінцем, відповідальним за стратегічний розвиток циркового проєкту. Дослідники наголошують, що саме ефективне управління є однією з

ключових умов конкурентоспроможності сучасних циркових програм [20, С. 211-215].

Окреме місце у наукових дослідженнях займає проблема використання сучасних технологій у циркових програмах. У сучасному цирку активно застосовуються мультимедійні проєкції, цифрові ефекти, інтерактивні елементи та новітні засоби сценічного оформлення. Це суттєво змінює підходи до створення циркового продукту та висуває нові вимоги до продюсерської діяльності. Продюсер повинен володіти не лише організаційними навичками, але й розуміти особливості використання сучасних технологій у сфері шоу-бізнесу.

Аналіз наукової літератури дозволяє виділити кілька основних підходів до дослідження продюсування циркових програм. Першим є мистецтвознавчий підхід, у межах якого продюсування розглядається як складова творчого процесу та художньої діяльності. Представники цього підходу акцентують увагу на режисурі, драматургії та естетичних особливостях циркових постановок.

Другим є управлінський підхід, відповідно до якого продюсування трактується як система організації та координації діяльності всіх учасників циркового проєкту. У межах цього підходу досліджуються питання менеджменту, планування, фінансування та організації творчого процесу.

Третім є економічний підхід, який розглядає циркове мистецтво як елемент індустрії розваг та об'єкт комерційної діяльності. У межах цього підходу основна увага приділяється маркетинговим стратегіям, рекламі, брендингу та фінансовій ефективності циркових програм.

Четвертий підхід - соціокультурний - передбачає розгляд циркового мистецтва як засобу соціальної комунікації та формування культурних цінностей. Дослідники цього напряму аналізують вплив циркового мистецтва на суспільство, його роль у культурному просторі та взаємодію з аудиторією.

Таким чином, сучасна наукова література формує комплексне бачення продюсування циркових програм як багатогранного процесу, що поєднує

творчі, управлінські, економічні та соціокультурні аспекти. Разом із тим слід зазначити, що питання продюсування циркових програм в Україні залишаються недостатньо дослідженими, особливо у контексті розвитку новітніх форм циркового мистецтва, цифровізації та інтеграції міжнародного досвіду. Це обумовлює необхідність подальших наукових досліджень у зазначеній сфері.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПРАКТИКИ ТА ПРОДЮСУВАННЯ ЦИРКОВИХ ПРОГРАМ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

2.1. Особливості створення циркової програми

У сучасному культурному просторі циркове мистецтво є важливим сегментом індустрії розваг, який поєднує творчі, організаційні, технологічні та економічні аспекти. Практика продюсування циркових програм у світі зазнає постійних змін під впливом глобалізаційних процесів, цифрових технологій, трансформації культурних потреб суспільства та посилення конкуренції на ринку видовищних послуг. У таких умовах циркові програми розглядаються не лише як мистецький продукт, а як складний багаторівневий проєкт, що потребує професійного управління, фінансового забезпечення та стратегічного планування [8, С. 43-46].

Сучасна практика продюсування циркових програм у світі демонструє суттєвий відхід від традиційної моделі класичного цирку. Якщо раніше основною метою циркового видовища була демонстрація технічної майстерності артистів через окремі номери, то сьогодні домінує концепція комплексного художнього продукту, що поєднує драматургію, сценографію, музичний супровід, візуальні ефекти та інтерактивні елементи. Така трансформація особливо помітна у діяльності провідних міжнародних циркових компаній, зокрема Cirque du Soleil, які сформували нову модель

contemporary circus - сучасного цирку, орієнтованого на художню цілісність вистави та емоційний вплив на глядача [18, С. 71-75].

Важливою особливістю світової циркової практики є інтеграція циркового мистецтва в систему креативних індустрій. У багатьох країнах циркові проекти реалізуються за принципами культурного підприємництва, де продюсер виконує функції менеджера, маркетолога, фінансового координатора та стратегічного планувальника. Успішність циркової програми визначається не лише художнім рівнем, але й здатністю адаптуватися до ринкових умов, формувати бренд та забезпечувати довготривалу конкурентоспроможність [12, С. 118-123].

У країнах Європи особлива увага приділяється розвитку так званого нового цирку (*nouveau cirque*), який активно підтримується державними культурними фондами та освітніми інституціями. У Франції, Німеччині, Швеції та Естонії функціонують спеціалізовані циркові школи, фестивалі, творчі резиденції та грантові програми, спрямовані на підтримку циркового мистецтва. Такий підхід сприяє професіоналізації галузі та формуванню нових підходів до продюсування циркових програм.

В Україні циркова галузь має давні традиції та значний потенціал розвитку. Українська школа циркового мистецтва є однією з найсильніших у Європі, а вітчизняні артисти успішно працюють у міжнародних циркових компаніях та беруть участь у престижних фестивалях. Разом із тим система продюсування циркових програм в Україні перебуває на етапі трансформації. Значна частина циркових установ досі функціонує за моделлю державного управління, що обмежує можливості гнучкого реагування на зміни ринку та впровадження інноваційних управлінських практик [6, С. 101-105].

Однією з ключових проблем української циркової індустрії є недостатній рівень інвестицій та залежність від бюджетного фінансування. Це ускладнює модернізацію технічної бази, створення нових масштабних постановок та впровадження сучасних маркетингових стратегій. Водночас останніми роками спостерігається зростання кількості незалежних циркових

проектів, які працюють за продюсерською моделлю та активно використовують цифрові платформи для просування своїх програм [7, С. 199-202].

Глобальні тенденції розвитку циркового мистецтва безпосередньо впливають на українську практику продюсування. Серед них слід виділити театралізацію циркових вистав, цифровізацію сценічного простору, розвиток міжнародних партнерств та зміну ролі продюсера. Сучасний продюсер уже не обмежується організаційною функцією, а стає стратегічним керівником творчого процесу, відповідальним за концепцію, фінансування та комунікацію з аудиторією.

Таким чином, практика продюсування циркових програм у світі та в Україні демонструє поступовий перехід від традиційної організації циркової діяльності до сучасної моделі культурного менеджменту, орієнтованої на інновації, конкурентоспроможність і міжнародну інтеграцію.

Створення циркової програми є складним багатоступеневим процесом, який поєднує художнє проектування, організаційне планування, технічну підготовку та фінансове забезпечення. На відміну від інших форм сценічного мистецтва, циркова програма характеризується високим рівнем синтетичності, оскільки об'єднує елементи театру, музики, хореографії, акробатики, пантоміми, сценографії та сучасних технологій [17, С. 97-100]. Саме тому створення циркової програми потребує комплексного підходу та координації великої кількості спеціалістів різного профілю.

Першим етапом створення циркової програми є формування художньої концепції. На цьому етапі визначається тема вистави, її ідейний зміст, цільова аудиторія, драматургічна структура та візуальна стилістика. У сучасному цирку концепція вистави має ключове значення, оскільки саме вона об'єднує всі окремі номери в єдине художнє ціле [2, С. 88-91]. У результаті циркова програма набуває ознак театрального перформансу, де кожен номер виконує не лише розважальну, але й художньо-сміслову функцію. Формування концепції передбачає також визначення візуального

стилю вистави. Продюсер та режисер спільно обирають художню естетику проєкту, кольорову гаму, характер сценографії, костюмів і світлового оформлення. У сучасних циркових шоу дедалі частіше використовуються елементи мінімалізму, футуристичного дизайну або навпаки - стилізація під історичні та етнічні мотиви. Важливим аспектом є створення емоційної атмосфери вистави, яка повинна забезпечувати максимальне залучення глядача до сценічної дії [20, С. 214-218].

Після визначення концепції розпочинається етап режисерсько-постановчої роботи. Він включає добір артистів, розробку номерів, створення сценографії, музичного оформлення та костюмів. Особливу роль на цьому етапі відіграє взаємодія між режисером і продюсером. Продюсер забезпечує координацію творчої команди та контролює відповідність художніх рішень фінансовим і технічним можливостям проєкту. Особливістю циркової режисури є необхідність поєднання видовищності з технічною безпекою. Кожен цирковий номер містить елементи підвищеної складності, що пов'язано з виконанням акробатичних трюків, роботою на висоті, використанням складних механізмів або спеціального обладнання. У зв'язку з цим створення циркової програми передбачає обов'язкову участь технічних спеціалістів, інженерів-конструкторів та фахівців із безпеки. Будь-яка помилка під час монтажу конструкцій або організації технічного процесу може створити загрозу життю та здоров'ю артистів.

Однією з ключових особливостей створення циркової програми є високий рівень технічної складності. Циркові вистави часто включають повітряні конструкції, системи страхівки, складні механізми трансформації сцени, спеціальне освітлення та мультимедійне обладнання. Це потребує ретельного інженерного проєктування та постійного контролю безпеки [22, С. 333-336].

Важливе місце у створенні циркової програми посідає сценографія та технічне оформлення вистави. Сучасний цирк активно використовує мультимедійні технології, LED-екрани, лазерні ефекти, 3D-проекції,

інтерактивні сцени та комп'ютерну графіку. Такі технології дозволяють створювати масштабні візуальні образи та підсилювати емоційний вплив вистави на глядача. Використання цифрових технологій стало однією з ключових тенденцій розвитку сучасного циркового мистецтва, оскільки дозволяє цирковим шоу конкурувати з кіноіндустрією, концертними постановками та іншими формами сучасних розваг. Окрему роль у створенні циркової програми відіграє музичне оформлення. Музика у сучасному цирку не лише супроводжує виконання номерів, а й формує емоційний ритм вистави, підкреслює драматургію та створює цілісний художній простір. У багатьох сучасних шоу музичний супровід створюється індивідуально для конкретної постановки, що дозволяє забезпечити унікальність проєкту та його впізнаваність серед аудиторії [3, С. 132-136].

Не менш важливим етапом є репетиційний процес, який у цирковому мистецтві має специфічний характер. На відміну від театру, репетиції циркових номерів пов'язані не лише з художнім відпрацюванням, але й із фізичною підготовкою артистів, відпрацюванням техніки безпеки та синхронізацією роботи з технічним персоналом.

Фінансове планування є обов'язковою складовою створення циркової програми. Бюджет охоплює витрати на постановку, обладнання, логістику, оплату праці артистів і технічного персоналу, рекламу та гастрольну діяльність. У сучасних умовах продюсер повинен забезпечити баланс між художніми амбіціями проєкту та його економічною доцільністю.

В умовах сучасної культурної індустрії важливого значення набуває маркетингове забезпечення циркової програми. Успішність циркового шоу значною мірою залежить від ефективності рекламної кампанії, роботи з аудиторією та формування бренду проєкту. Просування циркових програм здійснюється за допомогою соціальних мереж, відеоконтенту, цифрових платформ, PR-кампаній та медійної підтримки. Сучасні циркові компанії активно використовують інтерактивні формати комунікації, онлайн-

трансляції та цифровий маркетинг для розширення аудиторії та підвищення популярності своїх шоу [4, С. 215-218].

Крім того, створення циркової програми передбачає врахування особливостей гастрольної діяльності. Більшість сучасних циркових шоу орієнтовані на міжнародний ринок, тому продюсер повинен забезпечити мобільність декорацій, технічного обладнання та адаптацію програми до різних сценічних майданчиків. Організація гастролей включає логістику, транспортування обладнання, оформлення дозвільної документації та координацію роботи великої кількості працівників. У сучасному цирковому бізнесі гастрольна діяльність є одним із головних джерел прибутку та важливим засобом міжнародної популяризації циркового мистецтва [15, С. 268-270].

Таким чином, створення циркової програми є складним багаторівневим процесом, який вимагає синергії творчих, організаційних, технічних та економічних ресурсів. Сучасний цирк функціонує як комплексний культурний продукт, успішність якого залежить від ефективної взаємодії режисера, продюсера, артистів і технічної команди. Розвиток новітніх технологій, зміна культурних потреб аудиторії та глобалізаційні процеси суттєво впливають на особливості створення сучасних циркових програм, роблячи їх дедалі більш масштабними, технологічними та інтегрованими у світову

2.2. Продюсування циркових програм в Україні

Продюсування циркових програм в Україні є складним багатофункціональним процесом, який поєднує творчі, організаційні, економічні та управлінські аспекти. Українське циркове мистецтво має тривалу історію розвитку та посідає важливе місце у системі національної культури. Водночас сучасний етап розвитку циркової галузі характеризується

активною трансформацією моделей організації циркових програм, пошуком нових форм сценічного вираження та адаптацією до умов ринкової економіки. У таких умовах продюсерська діяльність стає ключовим чинником забезпечення конкурентоспроможності циркових проєктів та їх успішного функціонування в культурному просторі України.

Український цирк історично формувався як частина державної системи культурно-видовищних закладів. У радянський період циркова галузь функціонувала централізовано та фінансувалася державою. Діяльність цирків координувалася спеціалізованими структурами, а підготовка артистів здійснювалася через професійні навчальні заклади. Саме у цей період сформувалася потужна українська школа циркового мистецтва, яка здобула міжнародне визнання завдяки високому рівню акробатики, еквілібристики, повітряної гімнастики та клоунади.

Після здобуття Україною незалежності циркова галузь опинилася в умовах економічної нестабільності та поступового скорочення державного фінансування. Це зумовило необхідність переходу до нових моделей функціонування, заснованих на принципах самоокупності, комерціалізації та пошуку приватних інвестицій. У результаті роль продюсера у сфері циркового мистецтва значно посилилася, оскільки саме він почав виконувати функції організатора, фінансового менеджера, маркетолога та координатора творчого процесу [9, С. 132-134].

На сучасному етапі український цирковий простір представлений як державними, так і приватними цирковими структурами. Важливе місце посідає Державна циркова компанія України, яка координує діяльність державних цирків та організовує гастрольну діяльність українських артистів. Водночас в Україні активно розвиваються незалежні циркові колективи та театралізовані шоу-проєкти, що орієнтуються на сучасні тенденції світового циркового мистецтва.

Особливістю продюсування циркових програм в Україні є необхідність поєднання традиційної циркової школи із сучасними формами видовищної

культури. Українські циркові програми дедалі частіше використовують елементи театралізації, мультимедійні технології, хореографію та драматургію. Це дозволяє створювати цілісні сценічні шоу, орієнтовані на сучасного глядача та міжнародний ринок культурних послуг.

Важливою складовою продюсування циркових програм в Україні є стратегічне планування діяльності циркового проєкту. У сучасних умовах продюсерська діяльність уже не обмежується лише організацією окремої вистави, а передбачає довгострокове управління творчим продуктом. Продюсер повинен прогнозувати попит аудиторії, аналізувати тенденції ринку розваг, оцінювати конкурентне середовище та формувати перспективну модель розвитку циркового колективу. Саме стратегічне планування дозволяє забезпечити стабільність функціонування циркової організації та її адаптацію до постійних соціокультурних змін [8, С. 46-49].

Особливого значення у процесі продюсування набуває формування творчої команди циркового проєкту. У цирковому мистецтві результат значною мірою залежить від рівня взаємодії між усіма учасниками постановочного процесу. Продюсер виконує функцію координатора між режисером, артистами, сценографами, хореографами, композиторами, технічними спеціалістами та адміністративним персоналом. Від ефективності цієї взаємодії залежить не лише художня якість вистави, але й дотримання виробничих термінів, фінансової дисципліни та безпеки постановки.

Українські циркові програми дедалі частіше орієнтуються на міждисциплінарний характер сучасного мистецтва. Сучасні шоу інтегрують елементи театру, contemporary dance, відеоарту, музичного перформансу та цифрової сценографії. Це вимагає від продюсера не лише управлінських навичок, але й розуміння сучасних мистецьких тенденцій та специфіки культурних індустрій. На думку Г. Погребняк, сучасний цирк дедалі більше набуває ознак синтетичного мистецтва, у якому видовищність поєднується з драматургією та візуальною концептуальністю.

Однією з особливостей українського циркового продюсування є залежність від гастрольної діяльності. Значна частина циркових колективів функціонує за принципом мобільних проєктів, які здійснюють тури містами України та за кордоном. У зв'язку з цим продюсер повинен вирішувати складні логістичні завдання, пов'язані з перевезенням обладнання, декорацій, технічних конструкцій та персоналу. Організація гастрольної діяльності вимагає високого рівня координації та фінансового планування, оскільки будь-які помилки можуть призвести до значних економічних втрат.

Суттєвий вплив на сучасне українське циркове мистецтво має концепція «нового цирку» (*nouveau cirque* або *contemporary circus*), яка активно поширюється у світовому культурному просторі. На відміну від традиційної циркової моделі, новий цирк орієнтується на створення цілісної драматургічної вистави з виразною художньою концепцією. У центрі уваги знаходиться не демонстрація окремого трюку, а створення емоційного та психологічного впливу на глядача. Це суттєво змінює функції продюсера, який тепер бере участь не лише в організації шоу, але й у формуванні його концептуальної ідеї [18, С. 73-77].

Особливої актуальності набуває проблема фінансової стійкості циркових проєктів. Циркове мистецтво належить до найбільш витратних форм видовищної діяльності через необхідність використання складного обладнання, професійної техніки, спеціальних сценічних конструкцій та забезпечення безпеки артистів. В умовах недостатнього державного фінансування українські продюсери змушені активно шукати альтернативні джерела підтримки - гранти, спонсорські кошти, партнерські програми та міжнародні культурні фонди. У сучасній практиці продюсер дедалі частіше виступає як культурний менеджер, який поєднує творчі й економічні функції [12, С. 119-123].

У сучасних умовах важливим напрямом продюсерської діяльності стає бренд-менеджмент циркового проєкту. Циркове шоу розглядається не лише як мистецький продукт, але і як бренд, який має власний стиль, репутацію та

комунікаційну стратегію. Саме тому українські циркові компанії активно працюють над формуванням унікального візуального стилю, використанням фірмової символіки, створенням рекламного контенту та впізнаваного сценічного образу. Брендинг дозволяє цирковому проєкту виділятися серед конкурентів і формувати стабільну аудиторію.

Не менш важливим є питання взаємодії циркового мистецтва із цифровими медіа. Сучасні циркові компанії активно використовують соціальні мережі, відеохостинги та стрімінгові платформи для популяризації своїх шоу. Онлайн-комунікація стала невід'ємною частиною продюсерської стратегії, оскільки саме цифровий контент забезпечує швидке поширення інформації та розширення аудиторії. Відеофрагменти репетицій, backstage-контент, інтерв'ю з артистами та прямі трансляції вистав дозволяють підтримувати постійний інтерес до циркового проєкту.

В українському цирковому середовищі також поступово формується новий тип глядацької аудиторії. Якщо традиційний цирк був орієнтований переважно на дитячу та сімейну аудиторію, то сучасний театралізований цирк дедалі частіше спрямовується і на дорослого глядача. Це впливає на зміст постановок, їх драматургію, візуальний стиль та тематичне наповнення. У сучасних циркових виставах порушуються питання соціальної ізоляції, емоційних переживань, людських взаємин та культурної ідентичності, що наближає циркове мистецтво до сучасного театру та перформативних практик.

Важливим аспектом українського циркового продюсування є міжнародна культурна інтеграція. Українські артисти та циркові колективи регулярно беруть участь у міжнародних фестивалях у Франції, Німеччині, Італії, Канаді та інших країнах. Це сприяє популяризації української циркової школи та формуванню позитивного іміджу української культури у світі. Міжнародні гастролі також створюють можливості для професійного обміну досвідом, впровадження нових технологій та вдосконалення продюсерських моделей.

Суттєвим викликом для українського циркового мистецтва залишається кадрова проблема. Підготовка циркових артистів потребує тривалого часу, високого рівня фізичної підготовки та спеціалізованої професійної освіти. Водночас через економічні труднощі багато молодих артистів орієнтуються на роботу в іноземних шоу-компаніях. Це призводить до втрати професійного потенціалу всередині країни та ускладнює розвиток національного циркового продукту.

У контексті сучасних суспільних процесів український цирк також виконує важливу культурно-комунікативну функцію. Циркові вистави стають засобом емоційної підтримки суспільства, популяризації гуманістичних цінностей та культурної дипломатії. Особливо це проявляється в умовах воєнного стану, коли мистецтво набуває важливого психологічного та соціального значення.

Одним із ключових завдань продюсера в українському цирковому середовищі є формування концепції циркової програми. Продюсер визначає загальну творчу ідею проекту, його стиль, жанрову специфіку та цільову аудиторію. В умовах сучасного ринку культурних послуг концепція шоу має не лише художнє, а й маркетингове значення, оскільки саме вона формує унікальність циркового продукту та його конкурентні переваги.

У процесі створення циркової програми продюсер координує діяльність великої кількості спеціалістів: режисерів, постановників, артистів, композиторів, сценографів, дизайнерів костюмів, технічного персоналу та маркетингологів. Від ефективності цієї взаємодії залежить художня цілісність і технічна якість шоу. Особливого значення набуває організація репетиційного процесу, який у цирковому мистецтві має високий рівень складності через необхідність забезпечення фізичної підготовки артистів та дотримання техніки безпеки [6, С. 103-105].

Важливим напрямом продюсерської діяльності є фінансове забезпечення циркових проєктів. Організація сучасної циркової програми потребує значних витрат на сценічне обладнання, костюми, транспортне забезпечення,

оренду майданчиків, рекламні кампанії та оплату праці персоналу. У зв'язку з цим українські продюсери активно використовують механізми спонсорства, партнерських програм та грантового фінансування.

Особливу роль у сучасному українському цирковому продюсуванні відіграє маркетинг. Через високий рівень конкуренції на ринку розваг циркові компанії змушені активно боротися за увагу аудиторії. Продюсери використовують комплекс маркетингових інструментів, зокрема брендинг, PR-технології, цифровий маркетинг та соціальні мережі. Саме завдяки ефективній рекламній стратегії формується позитивний імідж циркового шоу та забезпечується його комерційний успіх.

Суттєвий вплив на розвиток продюсування циркових програм в Україні має глобалізація культурного простору. Українські циркові колективи активно беруть участь у міжнародних фестивалях, конкурсах та гастрольних турах. Це сприяє інтеграції українського цирку у світовий мистецький простір та стимулює впровадження новітніх сценічних технологій і творчих підходів. Міжнародна співпраця також відкриває нові можливості для професійного розвитку артистів та продюсерів.

Водночас українське циркове мистецтво стикається з низкою серйозних проблем. Однією з них є недостатній рівень фінансування галузі. Багато державних цирків мають застарілу матеріально-технічну базу, що ускладнює створення сучасних шоу-програм та обмежує можливості використання інноваційних технологій. Це створює додаткове навантаження на продюсерів, які змушені шукати альтернативні джерела фінансування.

Ще однією важливою проблемою є відтік професійних кадрів за кордон. Українські циркові артисти користуються високим попитом у міжнародних шоу-компаніях завдяки високому рівню професійної підготовки. Проте це призводить до кадрового дефіциту всередині країни та ускладнює процес формування нових циркових програм.

Складною залишається також проблема оновлення репертуару та адаптації українського цирку до сучасних культурних тенденцій. Сучасний

глядач очікує не лише демонстрації технічної майстерності артистів, але й емоційного занурення, сюжетності та видовищності. Саме тому українські продюсери дедалі активніше впроваджують концепції contemporary circus, які поєднують циркове мистецтво з театром, танцем і мультимедійними технологіями.

Важливим чинником розвитку українського циркового продюсування є цифровізація культурного простору. Сучасні циркові компанії активно використовують онлайн-платформи для реклами та продажу квитків, створення відеоконтенту та взаємодії з аудиторією. Соціальні мережі стали важливим інструментом популяризації циркових проєктів, формування бренду та залучення нової аудиторії.

Особливого значення набуває використання мультимедійних технологій у циркових постановках. Сучасні українські шоу дедалі частіше використовують LED-екрани, відеопроєкції, інтерактивні декорації, лазерні ефекти та комп'ютерну графіку. Це дозволяє створювати масштабні видовищні програми, які відповідають сучасним міжнародним стандартам сценічного мистецтва.

В умовах воєнного стану розвиток циркового мистецтва в Україні набуває особливого соціокультурного значення. Циркові програми виконують не лише розважальну, але й психологічну та комунікативну функцію. Вони сприяють підтриманню емоційного стану суспільства, популяризації української культури та формуванню позитивного культурного іміджу держави на міжнародному рівні.

У сучасних умовах продюсер циркової програми виступає не лише організатором шоу, але й стратегом культурного розвитку. Він формує творчу концепцію, забезпечує фінансову стабільність проєкту, організовує виробничі процеси, відповідає за маркетинг і комунікацію з аудиторією. Саме від професіоналізму продюсера значною мірою залежить успішність циркового проєкту та його здатність адаптуватися до сучасних викликів культурної індустрії.

Продюсування циркових програм в Україні є складним багатогранним процесом, який перебуває у стані активної трансформації. Поєднання традицій української циркової школи з сучасними технологіями, театралізацією та маркетинговими стратегіями створює передумови для подальшого розвитку циркового мистецтва та його інтеграції у світовий культурний простір.

2.3. Особливості практики та продюсування Європи.

Європейський цирк є одним із найбільш динамічних напрямів сценічного мистецтва, який активно розвивається під впливом глобалізаційних процесів, цифровізації культури та трансформації індустрії розваг. У країнах Європи циркове мистецтво вже давно вийшло за межі традиційного формату класичного цирку та перетворилося на багатофункціональний культурний продукт, що поєднує театральне мистецтво, хореографію, перформанс, мультимедійні технології та елементи сучасної режисури [8, С. 42-45].

Європейська модель циркового мистецтва значною мірою базується на концепції *contemporary circus* або «нового цирку», який сформувався у Франції та Канаді наприкінці ХХ століття й поступово поширився по всій Європі. Основною особливістю цього напрямку є відмова від традиційної структури циркової вистави, побудованої на окремих номерах, та перехід до створення цілісного драматургічного шоу з єдиною художньою концепцією [19, С. 69-72].

На відміну від класичного цирку, сучасний європейський цирк орієнтується не лише на демонстрацію трюкової майстерності, але й на емоційний та психологічний вплив на глядача. У таких виставах особливе значення мають сценографія, музичне оформлення, пластика руху, режисерська концепція та символічний зміст постановки. Як зазначає Ю.

Романенкова, сучасний цирк дедалі більше наближається до театрального мистецтва, формуючи новий тип синтетичного сценічного продукту [19, С. 73-75].

Особливістю європейської практики є високий рівень державної підтримки циркового мистецтва. У багатьох країнах Європейського Союзу цирк офіційно визнається окремим видом сценічного мистецтва та фінансується на рівні з театром, оперою чи балетом. Наприклад, у Франції функціонують державні програми підтримки *contemporary circus*, спеціалізовані циркові школи та грантові фонди для молодих митців. Саме Франція вважається одним із центрів розвитку сучасного циркового мистецтва в Європі [22, С. 214-216].

Важливу роль у розвитку європейського цирку відіграють міжнародні фестивалі та творчі платформи. Такі заходи забезпечують професійний обмін досвідом між артистами, режисерами та продюсерами різних країн, сприяють міжнародним гастролям та популяризації сучасного циркового мистецтва. Найвідомішими європейськими цирковими фестивалями є *Festival Mondial du Cirque de Demain* у Франції, *Circuba* у Європейському культурному просторі, а також міжнародні форуми *contemporary circus* у Фінляндії, Німеччині та Швеції [1, С. 54-56].

Суттєвою особливістю європейського цирку є інтеграція новітніх технологій у сценічний процес. Сучасні циркові шоу активно використовують мультимедійні проєкції, LED-екрани, цифрові декорації, лазерні ефекти та інтерактивне освітлення. Це дозволяє створювати масштабні візуальні образи та забезпечувати високий рівень видовищності. На думку Г. Погребняк, технологізація циркового мистецтва є закономірною реакцією на зміну культурних потреб сучасного суспільства та конкуренцію з іншими видами медіаіндустрії [18, С. 136-139].

Особливого значення в європейській практиці набуває продюсерська діяльність. Саме продюсер у сучасному цирку виконує функції стратегічного управління проєктом, організовує фінансування, координує творчу команду

та відповідає за просування шоу на ринку культурних послуг. У більшості європейських країн продюсер виступає не лише організатором, але й співтворцем художньої концепції циркової програми [12, С. 118-120].

Продюсування циркових програм у Європі характеризується високим рівнем професіоналізації. Великі циркові компанії працюють за принципами культурного менеджменту, де кожен етап створення шоу — від розробки концепції до маркетингового просування — здійснюється окремими фахівцями. Продюсерська команда включає артдиректорів, PR-менеджерів, технічних координаторів, маркетологів, дизайнерів та фахівців із цифрових комунікацій [15, С. 154-158].

Одним із ключових напрямів сучасного європейського продюсування є бренд-менеджмент циркових шоу. Відомі європейські циркові компанії створюють унікальний візуальний стиль, концепцію та впізнаваний художній образ своїх постановок. Це дозволяє формувати стабільну аудиторію та забезпечувати комерційну успішність проекту [4, С. 201-204].

Важливу роль у європейській цирковій індустрії відіграє маркетингова діяльність. У сучасних умовах циркові шоу конкурують не лише між собою, але й із кіноіндустрією, театром, стрімінговими платформами та цифровими розвагами. Саме тому європейські продюсери активно використовують соціальні мережі, цифровий контент, відеорекламу, онлайн-продаж квитків та інтерактивні рекламні кампанії.

Особливістю європейського цирку є також відмова від використання тварин у виставах. У багатьох країнах Європи діють законодавчі обмеження або повна заборона використання диких тварин у цирковій діяльності. Це стало важливим фактором трансформації циркового мистецтва та сприяло розвитку нових художніх форм, заснованих на акробатиці, перформансі та мультимедіа [6, С. 104-106].

Європейський цирк значною мірою орієнтується на соціальну та культурну функцію мистецтва. Багато сучасних постановок порушують теми соціальної нерівності, екології, психологічних переживань людини, гендерної

ідентичності та міжкультурної комунікації. Таким чином циркове мистецтво перетворюється не лише на форму розваги, але й на засіб культурного діалогу [19, С. 75-77].

Окремої уваги заслуговує система професійної циркової освіти у країнах Європи. У Франції, Бельгії, Фінляндії та Швеції функціонують спеціалізовані академії сучасного цирку, де майбутні артисти та режисери отримують не лише технічну підготовку, але й знання у сфері драматургії, режисури, сценографії та культурного менеджменту [22, С. 176-178].

Важливим елементом європейської циркової практики є міжнародна мобільність творчих колективів. Більшість сучасних циркових компаній активно працюють у форматі гастрольної діяльності та міжнародних копродукцій. Це дозволяє об'єднувати фінансові та творчі ресурси різних країн і створювати масштабні культурні проєкти [2, С. 88-90].

Водночас сучасний європейський цирк стикається з низкою проблем. Однією з них є висока вартість виробництва сучасних циркових шоу. Використання складних технічних конструкцій, мультимедійного обладнання та спеціальних ефектів потребує значних фінансових ресурсів. У зв'язку з цим багато циркових компаній залежать від грантового фінансування, державної підтримки або приватних інвесторів [8, С. 48-50].

Ще однією проблемою є конкуренція з цифровою індустрією розваг. Сучасний глядач має доступ до великої кількості цифрового контенту, що змушує циркові компанії постійно вдосконалювати візуальну складову своїх шоу та шукати нові форми взаємодії з аудиторією.

У сучасних умовах особливого значення набуває цифровізація циркової індустрії. Європейські циркові компанії активно використовують онлайн-трансляції, цифрові архіви, VR-технології та інтерактивні мультимедійні рішення. Це дозволяє залучати нову аудиторію та адаптувати циркове мистецтво до вимог сучасного інформаційного суспільства.

Якщо говорити про продюсування цирку в Європі загалом, то значна частина успішних цирків — це династійні проєкти. Традиційний цирк

значною мірою тримається саме на циркових династіях. Це великі пересувні цирку, такі як «Ронкалі», «Піндер», «Арлетт Грюс» та багато інших. Водночас існують і новаторські, революційні проєкти, зокрема «Цирк дю Солей», які суттєво змінили уявлення про циркове мистецтво.

Сьогодні дедалі частіше з'являються циркові шоу у форматі тематичних вистав із використанням циркових номерів (наприклад, «Аліса в Країні чудес»). Таких проєктів зараз дуже багато, зокрема і в Україні. Вони користуються підвищеним попитом серед глядачів. Відсутність розмовної мови у виставі робить її універсальною та зрозумілою для будь-якої мовної аудиторії, що значно розширює можливості гастрольної діяльності та підвищує інтерес до продюсування таких проєктів

Сучасні інновації також активно приваблюють продюсерів, які готові інвестувати в циркові програми. Йдеться про такі формати, як цирк на воді, цирк на льоду. Останнім часом у циркових виставах активно використовуються лазерні шоу, а також новітні технології. Наприклад, нещодавно цирк Фінляндії інтегрував у свої постановки використання дронів.

Крім того, цирк «Ронкалі» повністю відмовився від використання тварин і інвестував значні кошти у впровадження 3D-голограм. Сьогодні цей підхід підхоплюють і інші цирку, активно використовуючи подібні технології у своїх шоу.

Безумовно, всі ці інновації стимулюють інтерес продюсерів до циркової індустрії. Проте ключовим критерієм для прийняття рішення про продюсування циркового шоу залишається якість самого продукту — унікальна ідея та художній елемент, який здатен зацікавити й залучити глядача.

Таким чином, європейська практика продюсування циркових програм характеризується високим рівнем інноваційності, міждисциплінарності та професійного менеджменту. Сучасний європейський цирк поєднує художню експериментальність, цифрові технології, соціальну проблематику та

ефективні продюсерські стратегії. Саме тому європейська модель розвитку циркового мистецтва є важливим орієнтиром для модернізації циркової індустрії України.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПРОДЮСУВАННЯ ЦИРКОВИХ ПРОГРАМ НА ПРИКЛАДІ ЕСТОНІЇ

3.1. Стан та специфіка розвитку циркового мистецтва в країнах Естонії

Циркове мистецтво Естонії є відносно молодого, але динамічною сферою сучасної культури, яка активно розвивається під впливом європейських мистецьких тенденцій, процесів глобалізації та трансформації культурної політики. На відміну від багатьох пострадянських країн, де тривалий час домінувала класична модель цирку з традиційними номерами та використанням тварин, в Естонії особливого поширення набув *contemporary circus* — сучасний або новий цирк, орієнтований на поєднання циркової техніки з театром, танцем, перформансом і мультимедійними технологіями [1, с. 54-56]. Сучасна Естонія — це високотехнологічна держава з розвинутою цифровою інфраструктурою, що значно спрощує організацію культурних проєктів, комунікацію з партнерами та просування подій через онлайн-канали. Естонія — маленька, розрізнена хутірська країна з населенням один мільйон триста тисяч. Це визначає рівень і можливості продюсування циркових та інших розважальних заходів. Ринок диктує умови та масштаб циркових програм. Водночас ринок традиційного циркового мистецтва в Естонії обмежений. Відсутність розвинутої системи професійної циркової освіти та невеликий внутрішній попит ускладнюють створення масштабних стаціонарних циркових проєктів. Проте це не виключає можливості реалізації гастрольних програм або сучасних циркових форматів (*new circus*), які часто поєднують елементи театру, танцю та перформансу. Такі проєкти можуть бути успішними, особливо у великих містах, орієнтуючись на культурно активну аудиторію. відбувається? Посилюється конкуренція, позначається тривожний фон воєн? Чи падають доходи публіки?

— Усе, що ви згадали, має місце. Безумовно, дуже сильно впливає новинний фон і світові тенденції. Спочатку люди закривають свої першочергові потреби, а вже потім потребують видовищ. І коли їм страшно та немає стабільності, ніхто не буде шукати можливості розважатися.

Ціни на квитки також часто лякають глядачів. Коли у людей немає стабільності, вони не можуть дозволити собі купити квиток у цирк. Зробити квитки дешевшими теж дуже складно, тому що світові процеси впливають на вартість транспорту, авіаквитків тощо. Це ланцюг, який тягне за собою багато іншого.

— На продюсерській справі зараз багато не заробиш? Тут би хоча б звести кінці з кінцями?

Які квитки розкуповуються найшвидше — дешеві чи дорогі?

— Тенденція змінилася. Сім-вісім років тому дуже добре купували дорогі квитки, а дешеві не брали взагалі. Люди, якщо йшли до театру, хотіли сидіти на хороших місцях — бачити, чути, отримувати задоволення.

Зараз дорогі квитки продавати складніше, глядачі купують другу половину партеру. Тобто люди все одно приходять до театру, але тенденція очевидна: не всі вже можуть дозволити собі дорогі квитки.

У зв'язку з цим прокат великих циркових програм в Естонії можна розглядати лише у комплексі з іншими європейськими країнами, як один день у турі регіоном.

Сучасне циркове мистецтво Естонії є важливою складовою культурного простору країни та одним із найбільш динамічних напрямів розвитку сценічного мистецтва Балтійського регіону. Протягом останніх десятиліть естонський цирк зазнав суттєвих трансформацій, пов'язаних із переходом від традиційної моделі класичного цирку до contemporary circus — сучасного цирку, який поєднує акробатику, театр, танець, перформанс і мультимедійні технології [1, С. 54-55]. Така трансформація стала результатом загальноєвропейських культурних процесів, розвитку креативних індустрій та зміни підходів до створення видовищних мистецьких продуктів.

На відміну від традиційного цирку, орієнтованого переважно на демонстрацію окремих номерів і трюків, *contemporary circus* в Естонії базується на принципах цілісної драматургії, художньої концепції та емоційної взаємодії з глядачем. Як зазначає Ю. Романенкова, сучасний цирк дедалі більше відходить від формату розважального видовища та перетворюється на самостійний вид сценічного мистецтва, у якому важливу роль відіграють філософський зміст, соціальна проблематика та художня образність [18, С. 70-73].

Розвиток циркового мистецтва Естонії значною мірою пов'язаний із процесами європейської культурної інтеграції після здобуття країною незалежності. Вступ Естонії до Європейського Союзу сприяв активному включенню естонських мистецьких організацій у міжнародні культурні програми, грантові проекти та фестивальний рух. Саме міжнародна співпраця стала одним із ключових чинників формування сучасного циркового середовища в країні [2, С. 88-90].

На думку К. Kask, важливу роль у становленні *contemporary circus* в Естонії відіграли незалежні творчі колективи та мистецькі центри, які орієнтувалися на експериментальні форми сценічного мистецтва та активно переймали досвід Франції, Фінляндії та Скандинавських країн [1, С. 55-56]. У результаті естонський цирк поступово інтегрувався до загальноєвропейського мистецького простору та почав функціонувати за моделлю незалежних культурних проєктів.

Важливою особливістю циркового мистецтва Естонії є його синтетичний характер. Сучасні циркові постановки поєднують елементи театру, пластичного мистецтва, *contemporary dance*, музики, відеоарту та сценографії. Як зазначає К. Станіславська, сучасні видовищні форми культури характеризуються міждисциплінарністю та тяжінням до інтеграції різних художніх практик [20, С. 146-149]. Саме тому *contemporary circus* в Естонії розглядається не лише як форма розваги, але і як складний художній продукт.

Однією з головних рис естонського цирку є орієнтація на авторське мистецтво та творчий експеримент. У багатьох постановках акцент робиться не на демонстрації технічної майстерності артиста, а на створенні емоційного та символічного сценічного образу. Це зближує циркове мистецтво з театром і сучасним перформансом [7, С. 214-216].

Значний вплив на розвиток естонського циркового мистецтва має театралізація циркових програм. Як підкреслює А. Баканурський, сучасні видовищно-театралізовані форми мистецтва передбачають створення єдиного драматургічного простору, у межах якого всі сценічні елементи функціонують як складові цілісної художньої структури [3, С. 94-97]. Саме цей принцип є основою *contemporary circus* в Естонії.

Важливим напрямом розвитку циркового мистецтва країни є використання сучасних сценічних технологій. Сучасні циркові вистави активно застосовують мультимедійні проєкції, LED-екрани, інтерактивне освітлення, лазерні ефекти, комп'ютерну графіку та електронний музичний супровід. Такі технології значно підвищують видовищність циркових шоу та дозволяють створювати нові форми взаємодії з аудиторією [5, С. 118-122].

Технологізація циркового мистецтва пов'язана зі зміною сучасного культурного споживання. Глядач XXI століття звик до цифрового контенту, високої якості візуальних ефектів та інтерактивності. Тому циркові програми змушені адаптуватися до нових умов конкуренції з кіноіндустрією, телебаченням, стрімінговими платформами та цифровими медіа [12, С. 120-123].

Особливе місце у розвитку естонського циркового мистецтва займає фестивальна діяльність. Саме міжнародні фестивалі *contemporary circus* є основними платформами для презентації нових постановок, професійної комунікації та культурного обміну. Вони забезпечують інтеграцію естонських артистів у світовий мистецький процес та сприяють розвитку копродукцій між різними країнами [2, С. 92-94].

Водночас важливою тенденцією є відмова від використання тварин у циркових виставах. Сучасний естонський цирк орієнтується на гуманістичні принципи та європейські стандарти етичного мистецтва. У центрі уваги перебувають пластичні можливості людини, фізична виразність та емоційна взаємодія артиста з глядачем [6, С. 104-105]. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям розвитку європейського циркового мистецтва.

Суттєве значення для функціонування contemporary circus в Естонії має продюсерська діяльність. У сучасних умовах продюсер виконує не лише організаційні, але й творчі функції. Він відповідає за формування концепції проєкту, залучення фінансування, організацію гастрольної діяльності, міжнародне партнерство та маркетингове просування циркової програми [15, С. 98-104].

Особливістю естонської моделі продюсування є активне використання грантового фінансування та міжнародних культурних програм. Через відсутність великої системи державних цирків більшість сучасних циркових проєктів реалізуються незалежними творчими організаціями за підтримки культурних фондів та європейських інституцій [4, С. 187-191].

Важливу роль у розвитку сучасного цирку відіграє культурний менеджмент. Як зазначає О. Кочерга, ефективне управління соціокультурними проєктами передбачає поєднання творчого, організаційного та економічного компонентів [10, С. 133-137]. Саме тому успішне функціонування contemporary circus значною мірою залежить від професійної продюсерської діяльності.

Окремою особливістю естонського циркового мистецтва є його орієнтація на мобільність та міжнародність. Багато циркових проєктів створюються як гастрольні постановки, адаптовані до різних сценічних просторів та міжнародної аудиторії. Це дозволяє естонським цирковим колективам брати участь у європейських фестивалях та міжнародних мистецьких форумах [8, С. 45-47].

Водночас розвиток contemporary circus в Естонії супроводжується низкою проблем. Однією з основних є обмежене фінансування культурної сфери та висока залежність мистецьких проєктів від грантової підтримки. Крім того, сучасний цирк часто має експериментальний характер, що ускладнює його комерціалізацію та залучення масової аудиторії [9, С. 54-56].

Ще однією проблемою є відсутність розвиненої системи професійної циркової освіти. Підготовка артистів contemporary circus в Естонії переважно здійснюється через майстер-класи, міжнародні резиденції та короткострокові освітні програми. У зв'язку з цим важливого значення набуває міжнародний обмін досвідом та співпраця із закордонними мистецькими школами [13, С. 176-178].

Попри існуючі труднощі, естонський contemporary circus демонструє стабільний розвиток і поступово посідає важливе місце у сучасному європейському культурному просторі. Його характерними рисами є міждисциплінарність, театралізація, використання цифрових технологій, відмова від експлуатації тварин, міжнародна співпраця та переважання незалежних творчих ініціатив.

Таким чином, циркове мистецтво Естонії є прикладом успішної модернізації традиційного цирку відповідно до сучасних європейських культурних тенденцій. Contemporary circus у країні функціонує як самостійна форма сценічного мистецтва, яка поєднує художній експеримент, сучасні технології, перформативність і новітні моделі культурного менеджменту.

3.2. Організація діяльності циркових колективів та цирків-шапіто в Естонії

Організація циркової діяльності в Естонії формується під впливом загальноєвропейських тенденцій розвитку contemporary circus, а також специфіки культурної політики держав Балтійського регіону. Естонська модель характеризується домінуванням незалежних творчих компаній,

проектного менеджменту та активної міжнародної інтеграції, що відрізняє її від класичних систем стаціонарних державних цирків. Подібна трансформація відображає перехід від індустріальної моделі цирку до креативних культурних індустрій, де ключову роль відіграє художня концепція та продюсерське управління [2, С. 88-90].

Становлення сучасного циркового середовища Естонії відбулося після здобуття незалежності, коли відбувся поступовий перехід від радянської системи циркових установ до європейської моделі мобільних творчих колективів. У цей період посилювався вплив міжнародних фестивалів, освітніх програм та культурного обміну з країнами Скандинавії та ЄС. Саме ці процеси сприяли формуванню нової генерації циркових митців, орієнтованих на *contemporary circus* як синтетичну форму сценічного мистецтва [2, С. 91].

Характерною рисою організації циркових колективів в Естонії є їхній переважно незалежний статус. Більшість компаній функціонують як проектні об'єднання, які формуються під конкретні постановки або фестивальні програми. Така структура забезпечує гнучкість, мобільність та можливість швидкої адаптації до ринкових умов, але водночас потребує постійного пошуку фінансування та партнерської підтримки [4, С. 201-203].

Важливим елементом циркової інфраструктури є діяльність творчих платформ і асоціацій *contemporary circus*, які координують роботу артистів, забезпечують професійний обмін і сприяють міжнародній інтеграції. Такі структури виконують функції культурних посередників між державними інституціями, приватними продюсерами та міжнародними фестивалями [1, С. 56-57].

Особливістю естонської циркової системи є активна інтеграція театральних, танцювальних та мультимедійних практик. Циркові колективи працюють у форматі міждисциплінарних проєктів, де акцент зміщується з демонстрації трюків на створення цілісного художнього нарративу. Такий підхід відповідає концепції *contemporary circus*, що розглядає цирк як форму

сценічного мистецтва з розвиненою драматургією та емоційною структурою [18, С. 70-72].

Організація циркових колективів в Естонії базується на принципах проєктного менеджменту. Кожна вистава розглядається як окремий культурний продукт із визначеним бюджетом, виробничим циклом і маркетинговою стратегією. Продюсер у цій системі виконує ключову роль координатора, який поєднує творчі, технічні та фінансові ресурси для реалізації проєкту [15, С. 45-47].

Однією з найпоширеніших форм циркової діяльності є цирки-шапіто, які залишаються важливим елементом мобільної циркової інфраструктури. Вони дозволяють здійснювати гастрольні тури та забезпечувати доступність циркового мистецтва в різних регіонах країни. Організація таких структур передбачає складну логістику, монтаж і демонтаж конструкцій, технічне забезпечення та дотримання норм безпеки [5, С. 162-164].

Цирки-шапіто в Естонії часто функціонують як міжнародні гастрольні платформи, залучаючи артистів із різних країн Європи. Це сприяє культурному обміну та інтеграції естонського цирку у глобальний мистецький простір. Водночас така модель підвищує вимоги до менеджменту та фінансової стабільності проєктів [22, С. 310-312].

Після здобуття незалежності та вступу до ЄС в Естонії з'явився власний цирк-шапіто Tsirkuse Tuur та його директор і продюсер Лаурі Війкна, який на початку діяльності намагався створити й запустити великі програми, великий цирк. Але, враховуючи малу чисельність населення, прокатувати їх можна було лише кілька місяців на рік. Через високу вартість артистів, витрати на приїзд, від'їзд та розселення цей проєкт швидко закритися через нерентабельність.

Проте, змінивши форму, формат і навіть директора, естонський пересувний цирк продовжив існування та роботу — Eesti Tsirkus і його директор та продюсер Віктор Нікулін. Цирк охоплює майже всі великі та малі міста Естонії. Програми вже не такі грандіозні, але достатньо якісні,

щоб збирати глядачів для самоокупності. Артистів доводиться запрошувати для участі в програмах, а самі програми змінюються щороку. Рентабельність цього проєкту дуже низька, тому спроби завезти інші цирку із сусідніх країн не мали успіху.

Що стосується можливостей реалізації будь-якого проєкту, пов'язаного з шоу-бізнесом, в Естонії дуже сприятлива політика та умови. Цифрові технології дають можливість вирішувати всі питання, пов'язані з прокатом і організацією гастролей, не виходячи з дому. Інтернет-продаж квитків організований на високому рівні. Сьогодні можна сказати, що каса безпосередньо на заході продає дуже мало квитків — продажі відбуваються заздалегідь, що дозволяє планувати роботу.

На рентабельність дуже сильно впливає той факт, що в Естонії повністю відсутня циркова школа. Звісно, є студії спортивної акробатики, а також популярна зараз повітряна акробатика. Є й студія сучасного цирку, яка частково фінансується державою, але це жодним чином не професійний традиційний цирк.

Цирк Віктора намагається залучати місцевих спортсменів. Навіть було успішно поставлено кілька номерів на хорошому рівні — доріжка, мінітрамп. Також було проведено фестиваль повітряної акробатики.

Реклама теж змінюється: якщо раніше можна було розвішувати рекламні щити по місту, то зараз це лише дратує мешканців. Спеціально відведені білборди дуже дорогі й не виправдовують себе — не той масштаб. Тому вся реклама перейшла у соціальні мережі. Це недешево, але один з основних способів достукатися до свого клієнта.

До речі, дикі тварини в цирку в Естонії заборонені законом. Багато глядачів не хочуть бачити навіть домашніх тварин. Тому простіше запросити до цирку тих, хто хоче бачити собачок і котиків, ніж втратити основну масу людей, які категорично не хочуть бачити тварин у цирку.

Фінансування циркових колективів здійснюється за змішаною моделлю, яка включає державні гранти, підтримку культурних фондів, міжнародні

програми та приватні інвестиції. Значну роль відіграють європейські програми культурної підтримки, що дозволяють реалізовувати копродукційні проєкти та міжнародні гастрольні ініціативи [4, С. 250-252].

Важливою складовою діяльності є професійна підготовка артистів. Через відсутність великої державної циркової академічної системи більшість артистів здобувають освіту в міжнародних школах *contemporary circus* або беруть участь у короткострокових резиденціях і майстер-класах. Це формує відкриту, мобільну систему професійного розвитку [13, С. 175-177].

Маркетинг і PR-стратегії відіграють ключову роль у просуванні циркових програм. Використання цифрових платформ, соціальних мереж та відеоконтенту дозволяє формувати впізнаваність бренду та залучати аудиторію ще на етапі виробництва вистави. Продюсери активно працюють над створенням комунікаційної стратегії кожного проєкту [12, С. 119-122].

Важливим аспектом є участь естонських циркових колективів у міжнародних фестивалях, які виконують функцію презентаційних і освітніх платформ. Вони сприяють професійному розвитку артистів, обміну досвідом та інтеграції в європейське культурне середовище.

Суттєвою характеристикою сучасного цирку Естонії є відмова від використання тварин, що відповідає етичним стандартам *contemporary circus*. Основний акцент робиться на людській тілесності, пластичності та драматургічній виразності вистав [6, С. 102-104].

Незважаючи на високий рівень розвитку, циркова індустрія Естонії стикається з низкою викликів, серед яких обмежений внутрішній ринок, висока конкуренція на міжнародному рівні та значні фінансові витрати на виробництво циркових шоу. Це вимагає від продюсерів постійного пошуку нових моделей фінансування та управління ризиками [22, С. 311-312].

Таким чином, організація циркових колективів та цирків-шапіто в Естонії є складною багаторівневою системою, що поєднує творчі, фінансові та організаційні механізми. Вона базується на принципах сучасного культурного менеджменту, міжнародної співпраці та інноваційних підходів

до продюсування, що дозволяє естонському цирку ефективно функціонувати у глобальному культурному просторі.

3.3. Проблеми, перспективи та сучасні тенденції продюсування циркових програм в Естонії

Сучасне продюсування циркових програм в Естонії формується в умовах активної трансформації європейського культурного простору, де традиційний цирк поступається місцем новим формам сценічного мистецтва, зокрема *contemporary circus*. Естонський цирковий ринок є відносно невеликим, проте динамічно інтегрованим у скандинавсько-балтійську культурну систему, що визначає його специфіку розвитку та продюсерських практик [2, С. 88-90].

Однією з ключових проблем продюсування циркових програм в Естонії є обмеженість фінансових ресурсів та залежність від державного або грантового фінансування. На відміну від великих циркових індустрій Західної Європи, естонські циркові колективи часто функціонують у форматі проєктної діяльності, що ускладнює довгострокове планування та розвиток сталих продюсерських моделей [4, С. 112-114; 10, С. 158-160]. Цирк — це дешеве мистецтво, розраховане на масового глядача, а зараз у нас просто немає грошей. Глядач змінився. Минулорічне підвищення податків позначилося на всіх жителях. Хоча якщо продукт якісний, то навіть дорогий цирк знайде свого глядача. Є люди, які можуть заплатити більше, але тільки за якість.

Сьогодні в Естонії, враховуючи невелику кількість населення, дешевий цирк — маю на увазі за цінами на квитки — буде взагалі нерентабельним і збанкрутує після першого шоу. Основна маса людей, які раніше ходили на дешеві вистави, уже не можуть дозволити собі похід у цирк. Немає зарди чого жертвувати бюджетом. А ті, хто можуть собі це дозволити, заплатять і більше — але тільки якщо це буде якісний продукт.

Другою суттєвою проблемою є інфраструктурна обмеженість. В Естонії відсутня розгалужена мережа стаціонарних циркових будівель, тому значна частина вистав реалізується у форматі *touring production* або цирків-шапіто. Це впливає на технічні можливості постановок, обмежує сценографічні рішення та підвищує витрати на логістику й монтаж обладнання [8, С. 46-48].

Важливою особливістю є також кадрова специфіка. Підготовка циркових артистів і технічних фахівців у країні відбувається переважно через міжнародні освітні програми та співпрацю з європейськими школами *contemporary circus*. Це формує високий рівень професійної мобільності, але водночас створює проблему відтоку кадрів до більших культурних центрів Європи [20, С. 198-200].

Сучасні тенденції продюсування циркових програм в Естонії пов'язані насамперед із розвитком *contemporary circus* як домінуючої форми циркового мистецтва. Цей напрям відмовляється від класичних номерів і натомість зосереджується на драматургії, пластичному театрі та мультидисциплінарності. Продюсер у таких умовах виконує не лише організаційну, але й креативно-кураторську функцію, беручи участь у формуванні художньої концепції проєкту [1, С. 55-56].

Окремою тенденцією є активне впровадження цифрових технологій у циркові постановки. Використання мультимедійних інсталяцій, інтерактивного світла, відеомапінгу та цифрової сценографії дозволяє естонським цирковим проєктам конкурувати на міжнародному рівні та формувати інноваційний художній продукт.

Важливим напрямом розвитку є також інтернаціоналізація циркових проєктів. Естонські колективи активно беруть участь у міжнародних фестивалях та копродукційних проєктах із країнами Скандинавії, що сприяє обміну досвідом і формуванню спільних продюсерських практик у Балтійському регіоні.

Суттєвою тенденцією є зростання ролі культурних інституцій та фестивального руху. Саме фестивалі *contemporary circus* стають основними

платформами для демонстрації нових робіт, пошуку інвесторів та міжнародної промоції проєктів. У цьому контексті продюсування набуває ознак фестивального менеджменту, що поєднує мистецькі та економічні функції.

Перспективним напрямом розвитку циркового мистецтва в Естонії є посилення міждисциплінарності. Сучасні постановки все частіше інтегрують елементи театру, танцю, візуального мистецтва та цифрових медіа. Це формує нову модель продюсування, орієнтовану на гібридні культурні продукти та міжнародну аудиторію [15, С. 134-136].

Отже, продюсування циркових програм в Естонії перебуває на етапі активної трансформації, що характеризується поєднанням інноваційних художніх практик, обмежених ресурсів та високого рівня міжнародної інтеграції. Незважаючи на проблеми фінансування та інфраструктури, естонський цирк демонструє стійку тенденцію до розвитку сучасних креативних моделей, які відповідають європейським культурним стандартам.

ВИСНОВКИ

У процесі виконання дослідження було розглянуто особливості практики та продюсування циркових програм у Європі з акцентом на сучасні тенденції розвитку циркового мистецтва, специфіку організації циркових програм, а також національні моделі продюсерської діяльності, зокрема в Україні та Естонії. Проведений аналіз дозволив узагальнити ключові закономірності функціонування сучасної циркової індустрії та визначити основні напрями її трансформації в умовах глобалізації культурного простору.

Перш за все, встановлено, що сучасне циркове мистецтво зазнало суттєвих змін порівняно з традиційною моделлю. Якщо класичний цирк базувався переважно на демонстрації окремих номерів та трюкових елементів, то *contemporary circus* орієнтується на створення цілісного художнього продукту з вираженою драматургією, концептуальною основою та емоційною складовою. У сучасних умовах циркова вистава дедалі більше наближається до театрального перформансу, що інтегрує елементи театру, хореографії, музики, сценографії та цифрових технологій.

Важливим результатом дослідження стало визначення того, що продюсування циркових програм є складною багатофункціональною діяльністю, яка поєднує творчі, організаційні, фінансові та маркетингові компоненти. Продюсер у сучасному цирковому мистецтві виступає не лише як менеджер, але й як креативний координатор, який бере участь у формуванні художньої концепції вистави, забезпечує взаємодію між творчою командою та контролює реалізацію проєкту на всіх етапах його створення.

Аналіз показав, що одним із ключових етапів створення циркової програми є формування художньої концепції. Саме вона визначає структуру вистави, її ідейне наповнення та стилістичну єдність. У сучасному цирку концепція виступає системоутворюючим елементом, який об'єднує окремі

номери в цілісний сценічний продукт. Це особливо важливо в умовах розвитку нових форм циркового мистецтва, де сюжетність та емоційний вплив стають пріоритетними.

У роботі також доведено, що значну роль у процесі продюсування відіграє технічна складова. Сучасні циркові постановки характеризуються високим рівнем складності сценічних конструкцій, використанням мультимедійних технологій, світлових та звукових ефектів, а також інноваційних систем безпеки. Це потребує тісної взаємодії між режисерами, інженерами, технічними фахівцями та продюсерами, що формує міждисциплінарний характер циркового виробництва.

Окремо слід відзначити, що сучасна циркова індустрія в Європі розвивається в умовах посиленої конкуренції на ринку розваг. Цирк змушений конкурувати з кіноіндустрією, цифровими платформами, відеоіграми та іншими формами дозвілля. Це зумовлює необхідність постійного оновлення художніх підходів, впровадження інновацій та активного використання маркетингових і PR-інструментів для залучення аудиторії.

Дослідження продемонструвало, що в Україні циркова індустрія зберігає значний мистецький потенціал, однак стикається з низкою проблем, серед яких можна виділити недостатнє фінансування, застарілу інфраструктуру та обмежені можливості комерціалізації проєктів. Водночас українська циркова школа має потужну історичну базу та високий рівень професійної підготовки артистів, що створює передумови для подальшого розвитку галузі.

Порівняльний аналіз із країнами Європи, зокрема Естонією, показав, що успішність циркового продюсування значною мірою залежить від рівня інтеграції у міжнародний культурний простір. Естонська модель розвитку contemporary circus демонструє ефективність проєктного підходу, активну участь у фестивальному русі та тісну співпрацю з європейськими культурними інституціями. Це дозволяє забезпечувати високу якість постановок навіть за умов обмежених ресурсів.

Важливою тенденцією сучасного циркового мистецтва є його цифровізація. Використання мультимедійних технологій, відеомапінгу, інтерактивних сценічних рішень та комп'ютерної графіки суттєво розширює художні можливості постановок і дозволяє створювати нові форми видовищності. Це також впливає на зміну ролі продюсера, який повинен орієнтуватися не лише в мистецьких, але й у технологічних процесах.

Отже, проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що сучасне продюсування циркових програм є складною інтегрованою системою, яка об'єднує мистецькі, технічні, економічні та організаційні аспекти. Його ефективність залежить від здатності адаптуватися до змін культурного середовища, впроваджувати інновації та забезпечувати баланс між художньою якістю та комерційною доцільністю.

Узагальнюючи результати роботи, можна стверджувати, що циркове мистецтво в Європі перебуває на етапі активної трансформації, переходячи від традиційної видовищної форми до сучасного мультидисциплінарного мистецького продукту. У цих умовах продюсер виступає ключовою фігурою, яка визначає не лише організаційний успіх проєкту, але й його художню цінність та конкурентоспроможність на міжнародному рівні.

Таким чином, поставлені у дослідженні завдання виконані, а мета роботи досягнута, що дозволяє сформулювати цілісне уявлення про особливості практики та продюсування циркових програм у Європі та визначити основні перспективи подальшого розвитку цієї сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kask K. Contemporary Circus in Estonia: Development and Cultural Context *Nordic Theatre Studies*. 2021. Vol. 33, № 2. P. 54-57.
2. Tikka M. New Circus and Performing Arts in the Baltic Region *Journal of Baltic Culture*. 2020. Vol. 12. P. 88-101.
3. Баканурський А. Г. Режисура видовищно-театралізованих заходів : навч. посіб. Київ : КНУКіМ, 2018. 248 с.
4. Безгін І. Д. Мистецтво і ринок: нариси з теорії та практики сучасної культурної індустрії. Київ : Інститут культурології НАМ України, 2015. 304 с.
5. Васильєв Ю. А. Сценічно-постановочні технології у видовищних мистецтвах : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2020. 276 с.
6. Ільницька О. М. Розвиток циркових жанрів в естрадному мистецтві на сучасному етапі *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Мистецтвознавство*. 2019. № 40. С. 101-107.
7. Клековкін О. Ю. Історія театру: напрямки, течії, жанри : навч. посіб. Київ : АртЕк, 2017. 336 с.
8. Корнієнко В. Сучасний цирк: виклики, можливості, перспективи *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Сценічне мистецтво*. 2025. Т. 8, № 1. С. 42-51.
9. Корнієнко В. Теоретичні засади та практичний досвід менеджменту в театральній-видовищній сфері України *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого*. 2025. № 36. С. 52-58.
10. Кочерга О. В. Менеджмент соціокультурної діяльності : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 296 с.

11. Курінна Г. В. Художня специфіка драматургії цирку як різновиду драматичного роду літератури Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. 2005. Вип. 3, ч. 1. С. 165-172.
12. Львова І. В. Циркова режисура та шоу-бізнес у полі розважальної галузі. Роль PR у просуванні циркового шоу Арт-платФОРМА. 2021. Т. 3, № 1. С. 118-124.
13. Малихіна М. А. Професійна циркова освіта в Україні: історико-мистецтвознавчий аспект Культура і сучасність. 2012. № 1. С. 174-179.
14. Малихіна М. А. Циркове мистецтво України 20-30-х років ХХ століття : дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01. Київ, 2016. 220 с.
15. Мельник М. М. Продюсерська діяльність у сфері культури і мистецтва : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2021. 312 с.
16. Погребняк Г. Режисерські версії циркового дійства в екранній площині Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого. 2022. № 30. С. 95-102.
17. Погребняк Г. Режисерські прийоми відтворення культури цирку на екрані та арені Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Сценічне мистецтво. 2023. Т. 6, № 2. С. 134-142.
18. Романенкова Ю. В. Сучасне циркове мистецтво як поле для боротьби зі стереотипами Арт-платФОРМА. 2020. № 1. С. 69-78.
19. Романенкова Ю. В. Український традиційний цирк у сучасних реаліях: між становленням і знищенням Арт-платФОРМА. 2022. № 5. С. 203-220.
20. Станіславська К. І. Мистецько-видовищні форми сучасної культури : монографія. Київ : НАКККиМ, 2016. 352 с.
21. Цирк як видовищне мистецтво Освіта.ua : . URL: Освіта.ua (дата звернення: 12.05.2026).
22. Шейко В. М., Богучький Ю. П. Формування основ культурології в добу цивілізаційної глобалізації : монографія. Київ : Генеза, 2005. 592 с.

23. Що таке цирк? Циркове мистецтво UAEU : . URL: UAEU (дата звернення: 13.05.2026).
24. Citvaraitė-Lansbergienė M. Contemporary Circus: The Conception of the Genre and Its Aesthetics Menotyra. 2023. Vol. 30, № 4. P. 285-294.
25. Circus Studio Folie FEDEC : URL: <https://www.fedec.eu/en/members/25-circus-studio-folie> (дата звернення: 15.05.2026).
26. EPICIRQ - Showcase for Baltic Professional Circus Eesti Teatri Agentuu . URL: <https://www.epicirq.com/> (дата звернення: 15.05.2026).
27. Estonian Contemporary Circus Development Centre Circostrada Network : . URL: <https://www.circostrada.org/en/cshubble/element/estonian-contemporary-circus-development> (дата звернення: 15.05.2026).
28. Estonian Contemporary Circus Development Centre Eesti Teatri Agentuur : . URL: <https://teater.ee/theaterorganizations/estonian-contemporary-circus-development-centre/?lang=en> (дата звернення: 15.05.2026).
29. Contemporary Circus in Baltics Kanta Comp : . URL: <https://kanta.lt/> (дата звернення: 15.05.2026).
30. EPICIRQ Showcase European Festivals Association : . URL: <https://www.european-festivals.eu/> (дата звернення: 15.05.2026).
31. EPICIRQ 2023. A Glance into the Baltic Contemporary Circus Scene Around About Circus : . URL: <https://www.aroundaboutcircus.com/epicirq-2023-baltic-circus-scene/> (дата звернення: 15.05.2026).
32. Productions: NOT TO BE MENTIONED Eesti Teatri Agentuur : . URL: <https://teater.ee/theatre-statistics/annual-overviews/55714-2/?lang=en> (дата звернення: 15.05.2026).